

*Щоголев С. В.,**аспірант відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

Анотація. У статті розглядаються окремі аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності на прикладі функціонування Європолу. Взаємодія України із правоохоронними інститутами Європейського Союзу та насамперед Європолем у протидії організованій злочинності є перспективною з точки зору розширення співробітництва між нашою державою та Європейським Союзом. Наголошено, що оперативне співробітництво дає змогу отримувати підтримку Європолу у проведенні оперативних розробок та кримінальних розслідувань, здійснювати обмін персональними даними. Розглянуто тезу про те, що нині відбувається уніфікація правоохоронної політики країн-членів Європейського Союзу, що ґрунтується на спільно визначених підходах, керівних принципах, розроблених Європолем, котрий своєю чергою як організація еволюціонував від збору інформації та проведення її аналізу до підтримки розслідувань на всіх рівнях та стадіях – від початку розробки до кінцевої реалізації справи та далі за її результатами. Робиться висновок, що з огляду на викладене, вагоме значення для нашої держави має впровадження цих підходів у розробці антикримінальної стратегії. Інтеграції нашої країни до Європейського Союзу значно сприяла б активна участь у реалізації політики Євросоюзу за тими напрямками, де це є можливим і бажаним, у тому числі з точки зору самої цієї організації. У цьому контексті співробітництво між Україною та Європейським Союзом у антикримінальній сфері, інтеграція чинної національної системи до відповідних структур Європейського Союзу, узгодження національного законодавства у цій сфері відповідно до принципів Євросоюзу слід розглядати як важливий напрям у вирішенні глобальної проблеми боротьби з організованою злочинністю. Основними напрямками такої співпраці натеper мають виступати обмін стратегічно-технічною інформацією, використання технічних та юридичних можливостей іноземних партнерів, участь у спільних заходах з розслідування широкого кола злочинів, здійснення обміну оперативними і персональними даними. Укладення договорів про співпрацю з Європолем дасть змогу українським правоохоронцям брати участь у спільних заходах, здійснювати обмін оперативною інформацією в рамках кримінальних проваджень, встановлювати місцезнаходження осіб, причетних до скоєння злочинів, проводити аналіз оперативної інформації; створювати міжнародні спільні слідчі групи, мати доступ до аналітичних, статистичних та довідкових матеріалів, доступ до банків даних розшукуваних осіб, викрадених/втрачених ідентифікаційних документів (паспортів), розшукуваних транспортних засобів, ДНК-профілів, викрадених культурних цінностей, що, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності діяльності.

Ключові слова: транснаціональна організована злочинність, Європейський Союз, протидія, Європол, криміналітет.

Постановка проблеми. Організована злочинність загалом та її транснаціональні форми зокрема, безумовно, є загрозою національній та міжнародній безпеці. Окрім цього, ознакою сучасності стало те, що окремі держави виступають спонсорами організованої злочинності. Наявний тісний зв'язок між організованою злочинністю, корупцією та тероризмом, що становить спільну загрозу для цивілізованої міжнародної спільноти. Щороку організована злочинність отримує тільки в країнах ЄС доходи на суму 110 млрд доларів. Маються на увазі доходи «традиційної» злочинності, такої як наркобізнес, торгівля людьми, комп'ютерна злочинність тощо. До цієї суми не входять доходи від злочинів економічного характеру, наприклад, пов'язані з ухиленням від оподаткування. Із цієї суми заморожується близько 2,2%, конфіскується 1,1%. Таким чином, 98,9% доходів злочинного походження залишаються в руках злочинців. Отже, у злочинців немає будь-якої мотивації припинити злочинну діяльність. Те, яким чином можна збільшити суми злочинних доходів, що конфіскуються, є найбільшим викликом для правоохоронної системи ЄС [1].

Одним із варіантів відповіді на сучасні виклики безпеки, які спричинені діяльністю транснаціональної організованої злочинності, є утворення спільних безпекових інституцій та підвищення ефективності діяльності вже наявних. Вивчення досвіду їх створення та функціонування, безперечно, є актуальним.

Мета статті – розглянути діяльність Європолу як позитивного зразка політичної та правової кооперації країн-членів ЄС у протидії організованій злочинності. Відповідно до мети визначено завдання: здійснити аналіз структури та завдань указаної інституції, виокремивши по можливості основні позитивні приклади, придатні до імплементації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Натеper з-поміж значного масиву напрацювань вітчизняних учених щодо боротьби (протидії) з транснаціональною організованою злочинністю питання функціонування Європолу як аналітичного та організаційного центру координації правоохоронної діяльності залишається поза увагою дослідників.

Загальним підходом у ЄС є визнання того, що громадяни мають право чекати від Європейського Союзу активних дій, спрямованих на захист їхніх свободи та законних прав, які ставлять під загрозу організовані форми злочинності. Це, своєю чергою, потребує об'єднання зусиль на рівні ЄС для гарантування, що в межах Європейського Союзу немає місць переховування злочинців або доходів криміналітету. У цьому зв'язку організована злочинність визнається динамічним явищем, здатним проникати до легального бізнесу та гнучко реагувати на зміни ринків та ситуації. Як правило, сучасна організована

злочинність має транснаціональний характер, не обмежуючись державними кордонами. Криміналітет використовує у своїх цілях переваги, пов'язані із вільним рухом грошей, товарів, послуг та людей на території Європейського Союзу. Це, своєю чергою, зумовлює потребу в узгодженні зусиль на рівні ЄС.

Важливим, на нашу думку, є констатація того, що стратегія ЄС із протидії організованій злочинності має базуватися на достовірній та надійній інформації про таку злочинність. Вважаємо, що цей самий принцип має застосовуватися і в нашій країні у розробці державних стратегій та концепцій із протидії злочинності. Така робота має ґрунтуватися на попередньому інформаційному аналізі, націленому на встановлення ступеня загрози злочинності у різних сферах, її спрямувань та можливості здійснення заходів у відповідь.

При цьому Європейська Комісія використовує програми ЄС задля ширшого залучення теоретичних та наукових знань під час здійснення аналізу організованої злочинності. З огляду на посилення спрямувань організованої злочинності до проникнення в сферу легальної економіки, державам-членам рекомендовано здійснювати збір інформації про фізичних осіб, причетних до створення та управління юридичними особами. Завданням Плану дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ [2] визначено розвиток партнерства та практичного співробітництва між ЄС, країнами-членами, країнами-кандидатами та Україною у галузі юстиції та внутрішніх справ, розвиток принципів законності, доступу до правосуддя в рамках мети ЄС – створення «зони свободи, безпеки та справедливості». З метою цього мала бути створена відповідна законодавча база, підвищено рівень обізнаності з правами людини та законністю, сприяти прозорості, забезпечити ратифікацію та імплементацію найбільш важливих міжнародних документів, спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією, організованою злочинністю та корупцією. Також мало бути підвищено рівень управління міграційними процесами та вжито заходів у галузі прикордонного контролю, реадмісії та візової політики задля запобігання переміщенню мігрантів через територію України в ЄС. Серед інших сфер транскордонної злочинності, із якими мала вестися спільна боротьба, визначалися, зокрема, торгівля людьми, незаконний обіг наркотиків, торгівля краденим автотранспортом, підкацюзими товарами та ядерними матеріалами, а також відмивання коштів.

У рамках співробітництва з питань протидії організованій злочинності передбачена ратифікація основних міжнародних документів, зокрема, прийнятих Радою Європи, а також відповідних конвенцій ООН.

Що стосується співробітництва у правоохоронній сфері, то воно передбачало обмін технічною, оперативною та стратегічною інформацією між правоохоронними органами ЄС та України, налагодження прямої співпраці між правоохоронними та слідчими органами, в тому числі створення спільних робочих груп, до складу яких увійдуть представники слідчих органів обох сторін. Передбачалося розроблення спільних методів аналізу ризику з метою використання у правоохоронних заходах та заходах попередження злочинів. Таким чином, Планом було сформульовано певні напрями подальшого співробітництва. Водночас передбачені ним заходи повною мірою реалізовані не були, а його вплив на розвиток антикримінальної системи нашої країни був незначним.

Нині відбувається уніфікація правоохоронної політики країн-членів ЄС, що ґрунтується на спільно визначених підходах, керівних принципах, розроблених Європол. Останньою тенденцією у розвитку цієї організації стало створення мобільних офісів для підтримки розслідувань. Натепер вони діють у Греції та в Італії в рамках спільних заходів із протидії нелегальній міграції.

Стратегічними напрямами діяльності Європолу є:

- забезпечення інформаційного обміну між країнами-членами, третіми сторонами тощо, в рамках якого Європол виконує функції інформаційного хабу;
- надання оперативної підтримки країнам-членам та партнерам, при цьому якщо раніше акцент робився на організації зустрічей, інформаційному аналізі, то сьогодні до цього додається безпосередня участь Європолу в операціях;
- ефективна організаційна робота, участь у прийнятті управлінських рішень на рівні ЄС.

У рамках Європолу створено систему накопичення та аналізу даних, орієнтовану на покриття потреб країн-членів (Europol's Crime Analysis System, ECAS). Ця система кримінального аналізу містить потужні інструменти, що мають на меті створення та поширення аналітичних продуктів задля більш ефективної ідентифікації, локалізації та нейтралізації загроз транснаціонального характеру на загальноєвропейському рівні. Система продовжує розвиватися і включатиме у себе нові продукти, націлені на удосконалення інформаційного обміну та забезпечення потреб поточних розробок, що здійснюються правоохоронними органами країн-членів.

Завданням Європолу є підтримка дій правоохоронних органів країн-членів, співробітництва між ними на багатосторонньому та двосторонньому рівнях. Натепер до штату Європолу входять понад 1000 співробітників, а їх інформаційна система забезпечує обмін 40000 повідомлень на рік [1].

Європол не має виконавчої влади, тобто його співробітники не можуть здійснювати арешти, проводити власні операції та розслідування, ініціювати правоохоронні дії. Країни-члени залишаються власниками інформації, яку вони надають до Європолу, що визначає можливість її подальшого використання. Оскільки Європол не має повноважень на самостійне здійснення правоохоронної діяльності, він не може самостійно збирати інформацію і має покладатися на дані, надані країнами-членами. Водночас він здійснює прямий чи опосередкований (через нормативно-правові акти Європейської Комісії та Парламенту) вплив на визначення національних стратегій та формулювання правил здійснення інформаційного обміну, у т. ч. шляхом управління базами даних, такими як Шенгенська інформаційна система.

У структурі Європолу діє три основні центри – з питань протидії організованій злочинності, кіберзлочинам та тероризму.

На стратегічному рівні Європол готує основні документи ЄС, що стосуються організованої злочинності, такі як Оцінка загрози серйозної організованої злочинності (Serious and Organised Crime Threat Assessment, SOCTA), Оцінка загрози організованої злочинності, пов'язаної із використанням мережі Інтернет (Internet Organised Crime Threat Assessment, IOCTA), а також Звіту щодо стану та тенденцій розвитку ситуації в ЄС щодо боротьби з тероризмом (EU Terrorism and Situation and Trend Report, TE-SAT), що є найважливішими інформаційними продуктами Європолу [3, с. 37].

На тактичному рівні кримінальний аналіз націлений на підтримку дій правоохоронних органів країн-членів у рамках конкретних операцій. Експерти Європолу надають підтримку у зборі, накопиченні та обробці інформації, а також її передачі до інших правоохоронних органів, узгодженні аналітичної роботи на міжнародному рівні. Однією з основних задач у цьому разі є інформування країн-членів через національні контактні пункти щодо зав'язків організованих злочинних угруповань, які стосуються цих держав, організація та підтримка проведення оперативних та слідчих заходів на міжнародному рівні.

Європол також надає підтримку національним правоохоронним органам у проведенні інформаційного аналізу стратегічного рівня, підготовці національних звітів, а також сприяє поширенню досвіду щодо організації правоохоронної діяльності, застосування криміналістичних методів та проведення слідчих дій. Останнє здійснюється у взаємодії з Агентством ЄС з підготовки співробітників правоохоронних органів (European Union Agency for Law Enforcement Training, CEPOL).

Таким чином, на ґрунті стратегічного аналізу визначаються сфери кримінальної діяльності, що заслуговують на інтерес Європолу та є особливо важливими для однієї чи декількох країн-членів. Після цього Європол діє у тісній взаємодії із правоохоронними органами країн-членів, часто із залученням інших структур ЄС, таких як FRONTEX та Євроюст.

Основними базами даних, що діють в Європолі, є Інформаційна система Європолу (Europol's Information System, IS), Європейська система даних з обліку бомб (European Bomb Data System, EBDS) та Європейська аналітична система (Europol Analysis System, EAS).

Інформаційна система Європолу використовується, перш за все, для підтримки конкретних розслідувань і орієнтована на накопичення та оцінку інформації, зібраної країнами-членами та переданої до Європолу. Її функції включають пошук, візуалізацію інформації та виявлення зав'язків. Останнє дає змогу встановлювати зв'язки між даними щодо різних об'єктів та їх класифікацію. Дані, що вносяться до цієї бази, мають бути стандартизованими відповідно до єдиного шаблону.

Важливим елементом протидії кримінальним мережам визначається вилучення коштів, одержаних злочинним шляхом [1]. Європолом надається підтримка країнам-членам у проведенні фінансових розслідувань, у т.ч. у контексті аналітичної діяльності. Водночас експертами все частіше висловлюється думка про необхідність створення потужної структури в рамках ЄС, що займалася б питаннями протидії відмиванню грошей, одержаних злочинним шляхом. Одним з основних напрямів діяльності цієї структури має бути проведення фінансового аналізу із використанням сучасних програмних продуктів [4].

Окрім стратегічного інформаційного аналізу, в рамках Європолу здійснюється й оперативний аналіз, зокрема за такими напрямками, як перевірка інформації, що вноситься до системи, на її наявність у базі даних, підготовка звітів щодо інформаційних зв'язків, звітів оперативного аналізу, проведення аналізу соціальних мереж, а також звітів з технічного аналізу.

Мобільні офіси надають комунікаційну підтримку та забезпечують аналітичну роботу в режимі реального часу. Вони також надають місцевим правоохоронним органам допомогу у проведенні криміналістичної експертизи, зокрема із викорис-

танням приладів криміналістичної обробки інформації (Unified forensic Extraction Device), за допомогою яких можна копіювати інформацію з мобільних телефонів, робити копії SIM-карток, добувати інформацію з будь-яких операційних систем.

Європол на постійній основі здійснює моніторинг за такими напрямками, як:

- тенденції в діяльності організованої злочинності;
- виявлення нових пріоритетних справ;
- відкриті джерела інформації;
- ділова розвідка (business intelligence) щодо діяльності окремих структур.

Нині наркоринок ЄС становить від 21 до 31 млрд євро на рік (без урахування нових психоактивних речовин). Ведеться облік логотипів синтетичних наркотиків, виявлених методів приховування підконтрольних речовин, ліквідованих лабораторій.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що інтеграції нашої країни до ЄС значно сприяла б активна участь у реалізації політики Євросоюзу за тими напрямками, де це є можливим і бажаним, у тому числі з точки зору самої цієї організації. Завдяки цьому нашій країні вдалося б на практиці довести, що її прийняття сприяло б подальшому розвитку Європейського Союзу. З іншого боку, така участь сприятиме приведенню політичної, економічної та суспільної систем нашої країни у відповідність до європейських критеріїв. Натепер саме антикримінальне правове регулювання є сферою законодавства Євросоюзу, що розвивається найбільш швидкими темпами. У цьому контексті співробітництво між Україною та ЄС у антикримінальній сфері, інтеграція чинної національної системи до відповідних структур Європейського Союзу, узгодження національного законодавства у цій сфері відповідно до принципів Євросоюзу слід розглядати як важливий напрям у вирішенні глобальної проблеми боротьби з організованою злочинністю.

Література:

1. Europol. About Europol. Europol's structure and purpose. 2018. URL: <https://www.europol.europa.eu/content/page/about-us> 2018.
2. План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ. Погоджено на IV засіданні Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС 12.12.2001 р. м. Київ. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_494/conv.
3. Ballaschk J. In the Unseen Realm: Transnational Intelligence Sharing in the European Union. Challenges to Fundamental Rights and Democratic Legitimacy. *Stanford Journal of International Law*, 2015. No 51(1), p. 19–51.
4. A better European Union architecture to fight money laundering / J. Kirschenbaum, N. Véron. *Policy Contribution*, Issue N 19, October, 2018. 28 p. URL: http://bruegel.org/wp-content/uploads/2018/10/PC-19_2018-241018_.pdf.

Shchoholiev S. Some aspects of countering transnational organized crime (international experience)

Summary. This article discusses some aspects of combating transnational organized crime on the example of the functioning of Europol. Interaction of Ukraine with the law enforcement institutions of the European Union in the first place, Europol in combating organized crime is promising from the point of view of expansion of cooperation between our government and the European Union. Noted that operational cooperation gives the opportunity to get the support of Europol in conducting operational research

and criminal investigations, the exchange of personal data. Examines the thesis that today is the unification of the law enforcement policies of the member countries of the European Union is based on certain approaches, guidelines developed by Europol, which in turn how the organization evolved from collecting information and conducting analysis to support investigations on all levels and stages of development to the final implementation of the business and on its results. It is concluded that, given the above, important for our country is the implementation of these approaches in developing anti-crime strategies. The integration of our country into the European Union would be helped greatly by active participation in the implementation of EU policy in the areas where it is possible and desirable, including from the point of view of the organization itself. In this context, cooperation between Ukraine and the European Union in Anticriminal field, integrating the existing national systems to the relevant structures of the European Union, harmonization of national legislation in this sphere in accordance with the principles

of the European Union should be considered as an important direction in solving the global problem of organized crime. The main directions of such cooperation today must be the exchange of strategic and technical information, technical and legal capacity of foreign partners to participate in joint activities to investigate a broad range of crimes, the Commission of the exchange of operational and personal data. The conclusion of cooperation agreements with Europol will enable Ukrainian law enforcement officers to participate in joint activities, exchange of operational information in the course of criminal proceedings, identify the location of those involved in the crime, analysis of operational information; to create an international joint investigation team, to have access to analytical, statistical and reference materials, access to databases of wanted persons, stolen/lost identification documents (passports), vehicles, DNA profiles, stolen cultural property, of course, will improve performance.

Key words: transnational organized crime, European Union, anti-corruption, Europol, criminality.